

EL SALVAMENT DE LES BIBLIOTEQUES CATALANES DURANT LA GUERRA CIVIL: LES «NOTES» DE JORDI RUBIÓ

Anna GUDAYOL
Biblioteca de Catalunya

INTRODUCCIÓ

La sublevació militar de juliol de 1936, que havia de trasbalsar de soca-rel la història del país i la vida de tots aquells que l'habitaven, tingué igualment fortíssimes repercussions en el patrimoni històric i cultural. Els avalots que se seguiren allí on la revolta fracassà amenaçaren directament la integritat dels béns culturals, tot particularment els conservats per l'església i la burgesia. La situació d'extrema incertesa en què es vivia dugué a l'aleshores conseller de cultura, Ventura Gassol, a crear, en els dies que seguiren la sublevació, una Comissió del Patrimoni Artístic, Històric i Científic (PAHC), dividida en cinc Seccions (Arxius, Biblioteques, Museus, Monuments, Excavacions), que s'havien de coordinar per dur a terme el salvament dels béns en perill de destrucció.¹ Aquestes seccions, dirigides per persones vinculades a institucions públiques (Agustí Duran i Sanpere, de l'Arxiu Municipal de Barcelona; Jordi Rubió, de la Biblioteca de Catalunya; Joaquim Folch i Torres, del Museu d'Art de Catalunya; Jeroni Martorell, del Servei de Monuments; Pere Bosch Gimpera, del Museu d'Arqueologia), van rebre el suport d'un gran nombre de voluntaris que foren de gran ajut en les circumstàncies particularment complexes en què es van trobar.²

En els darrers anys s'ha començat a recordar la gran tasca duta a terme per les persones i

1. Sobre el salvament del patrimoni, és particularment interessant el testimoni de primera mà de Miquel Joseph i Mayol, vinculat a la Secció de Museus (*El Salvament del patrimoni artístic català durant la guerra civil*, Barcelona: Pòrtic, 1971). Sobre l'organització general de la defensa dels béns culturals a Catalunya, vegeu J. Alvarez Lopera. «La organización de la defensa de bienes culturales en Cataluña durante la guerra civil. I: el período revolucionario (julio 1936-junio 1937)» *Cuadernos de arte*, (Universidad de Granada) 16 (1984), p. 533-592; «II: La fase de normalización (julio 1937-marzo 1938)», *id.* 17 (1985-1986), p. 15-26; «III: La evacuación del P.H.A. catalán», *id.* 18 (1987), p. 11-24. El context històric de la situació a la república fou estudiat pel mateix autor a *La política de bienes culturales del gobierno republicano durante la guerra civil española*, Madrid: Ministerio de Cultura, 1982.

2. Un dels casos més coneguts és el de Frederic Marés, que col·laborà activament en el salvament de la biblioteca i museu del Seminari; v. Frederic Marés, *El mundo fascinante del coleccionismo: memorias de la vida de un coleccionista*, Barcelona: Museu Frederic Marés, 2000 [1a ed.: Barcelona: Gráficas Bach, 1977], cap. VIII-IX. Un altre cas, menys conegut, és el de Maurici Serrahima, que el 22 de juliol ajudava al salvament de la biblioteca dels caputxins de Sarrià; v. *Memòries de la guerra i de l'exili vol. I: 1936-1937*, Barcelona: Edicions 62, 1978, p. 128-132.

equips que treballaren per a la Comissió, molt particularment en les Seccions de Museus³ i d'Arxius.⁴ Voldria fer una primera aportació al record i valoració de la tasca ingent que, des de la Secció de Biblioteques, varen realitzar Jordi Rubió i el seu equip (el personal lligat més directament a la Biblioteca de Catalunya, com Pere Bohigas i altres col·laboradors, però també l'estol de bibliotecàries repartides per les biblioteques populars, les bibliotecàries del Servei de Biblioteques del Front, ordenances i informadors diversos) en el salvament del patrimoni bibliogràfic de Catalunya.

JORDI RUBIÓ, CAP DE LA SECCIÓ DE BIBLIOTEQUES DE LA COMISSIÓ DEL PAHC

L'any 1936, Jordi Rubió tenia 49 anys. Director de la Biblioteca de Catalunya i de la xarxa de biblioteques populars, era també director de l'Escola de bibliotecàries. Era, per tant, evident que en crear-se la Comissió del Patrimoni Artístic, Històric i Científic es pensés en ell per a dirigir les tasques de salvament del patrimoni bibliogràfic. A aquesta tasca vingué a afegir-se, poc després, la que li fou encarregada per la Institució de les Lletres Catalanes de dirigir el Servei de Biblioteques del Front, que havia d'oferir lectura als soldats que servien a l'exèrcit republicà.⁵ La guerra esclatà, a més, en el moment en què estava previst el trasllat de la Biblioteca de Catalunya, que fins aquell moment havia estat hostatjada al Palau de la Diputació, a l'edifici de l'antic Hospital de la Santa Creu. Vidu de feia alguns anys, tenia tres fills (Manuel, que haurà d'anar al front el 1938, Montserrat i Jordi), que passaren bona part de la guerra a la casa familiar de Sant Boi de Llobregat. Només la intel·ligència i l'extraordinària capacitat de treball de Rubió li permetran de tirar endavant tots aquests fronts.

Per tal de preservar els béns en perill, el 24 de juliol es promulgava un decret que establia la confiscació de materials d'interès pedagògic, científic, artístic, històric, arqueològic, bibliogràfic i documental, i, per tant, de les biblioteques eclesiàstiques i altres particularment

3. Un testimoni coetani pot trobar-se publicat a «La revolució de juliol i els nostres Museus d'art: la sublevació militar i la revolució», *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona* 65 (1936). Posteriorment, a més de l'obra de Joseph i Mayol, centrada en bona part en el salvament artístic, vegeu Josep M. Xarrié i Rovira. «El salvament del patrimoni artístic durant la guerra civil. Olot (1936-1939)», dins *Restauració d'obres d'art a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, p. 89-111.

4. Agustí Duran i Sanpere, cap de la Secció d'Arxius, explicà la tasca duta a terme a «Els arxius documentals de Catalunya durant la guerra dels anys 1936-1939», *Barcelona i la seva història: l'art i la cultura*, Barcelona: Curial, 1975, p. 622-639 (text retreballat de l'article publicat a *Serra d'or* 9 (1967), p. 553-555). Més recentment, Jaume Enric Zamora i Escala ha dedicat diversos estudis a aquesta qüestió («Viladrau: refugi dels arxius catalans durant la guerra civil espanyola (1936-1939)» *Monografies del Montseny* (Viladrau: Amics del Montseny), 11 (1996), p. 229-260; «Josep Maria Font i Rius i el salvament dels arxius de Vic durant la guerra civil espanyola», *Ausa* (Vic) 17(138) (1997), p. 277-301; «El salvament dels arxius catalans durant la guerra civil espanyola», *Lligall* 16 (2000), p. 85-151). Sobre alguns dels arxius que no es van poder salvar, vegeu l'apartat dedicat a la guerra civil de l'estudi de Josep M. T. Grau Pujol i Manel Güell sobre els arxius de Tarragona («La crònica negra de la destrucció d'arxius a la demarcació de Tarragona», *Lligall* 18 (2001), p. 65-118).

5. V. Maria Cugueró, Teresa Boada i Vicenç Allué, *El servei de biblioteques del Front, 1936-1939*, Barcelona: Diputació, 1996. V. t. V. Allué, «El Servei de Biblioteques del Front, epopeia cultural del s. xx», *Item* 44 (2006), p. 67-111, i M. Cuqueró i T. Boada, «Érem tan, tan innocents...», *id.*, p. 113-131. Sobre la situació de les biblioteques a l'estat espanyol, v. *Biblioteca en guerra*, Madrid: Biblioteca Nacional, 2005. Sobre les activitats de Rubió en aquest període, v. Josep Massot, *Jordi Rubió i Balaguer: semblança biogràfica*, Barcelona: IEC, 2005, p. 20-22.

amenaçades; eren també confiscades les biblioteques dels partidaris de la sublevació. En els dies següents es promulgaren igualment un seguit de decrets de confiscació de les col·leccions privades més importants per tant de protegir-les de la destrucció incontrolada. El bon coneixement de les col·leccions del país feu que des de la Secció de biblioteques s'acudís ràpidament a recollir o a oferir protecció a gran nombre de biblioteques que es consideraven amenaçades; els expedients dels fons visitats per Rubió o per les persones del seu equip testimonien el nombre extraordinàriament elevat de sortides efectuades en els primers mesos de la guerra. En molts casos, però, foren els mateixos propietaris que es dirigien a la Biblioteca per sol·licitar que els fossin confiscades per tal de protegir-les; es tractava, moltes vegades, de llibres en poca quantitat (un o dos paquets) o de col·leccions que podien ser petites, però interessants.⁶ La Biblioteca de Catalunya es trobà, per tant, molt ràpidament, amb un nombre ingent de volums a gestionar, que fou traslladat a la nova seu del carrer Hospital; les fotografies del moment mostren piles de paquets de llibres en el pati de l'antiga casa de convalescència.⁷

Per cadascun dels fons o col·leccions relativament importants que va haver de tractar i per les poblacions de fora de Barcelona on va fer anar a recollir col·leccions, Rubió feu o feu fer una carpeta, en la qual recollia tota la documentació relativa a aquella biblioteca o col·lecció de llibres: notes manuscrites, llistats de llibres, còpies d'oficis tramesos al respecte, peticions relatives a la col·lecció, adreces... La sensació general que es desprèn de la lectura de les notes, oficis i cartes és, en bona part, la dificultat per arribar-los a recuperar fàcilment. Pel que es dedueix d'alguns documents, quan la col·lecció era molt gran i era possible que continués conservant-se en la mateixa casa, es penjava a la porta un rètol amb la indicació que el contingut era propietat de la Generalitat de Catalunya. Ara bé, en algunes ocasions els edificis o les vivendes havien estat ocupats per diferents comitès (les Joventuts Llibertàries, el Comitè de la Torrassa, etc), que semblaven considerar que la casa, i tot el seu contingut, els pertanyien. La biblioteca no es podia retirar, en aquests casos, més que al final d'una negociació que s'intueix força complicada, i que requeria l'habilitat en escollir l'interlocutor i la manera d'adreçar-s'hi. A part dels comitès, les cases on hi havia biblioteques importants —i que per tant, en principi, eren espaioses— podien haver estat ocupades per refugiats de guerra o per persones que, per una raó o una altra, havien de trobar un allotjament. La seguretat de la biblioteca quedava, per tant, molt minvada.

Rubió alternà la direcció de les operacions de salvament amb algunes expedicions realitzades a diverses localitats fora de Barcelona per recollir-hi llibres: Tortosa, Sallent, Figueres... Per desplaçar-s'hi utilitzava almenys en algunes ocasions el bibliobús del Servei de les Biblioteques del Front.⁸ Així ho feu fins a l'entrada del bàndol nacional a Barcelona. Jordi Rubió restà al seu lloc fins que un funcionari vingut de Madrid, Lasso de la Vega, vingué a demanar-li les claus de la Biblioteca,⁹ no pogué participar, per tant, en la devolució de la documentació ingressada, cosa

6. Joseph i Mayol parla d'un capellà, que se li va adreçar per tal que l'ajudés a salvar la seva col·lecció documental sobre les esglésies del bisbat; *El Salvament del patrimoni artístic català durant la guerra civil*, Barcelona: Pòrtic, 1971, p. 28. Diverses de les persones que dipositaren els seus fons a la biblioteca oferiren després alguns dels volums en agraïment, o feren directament donació d'allò que la Biblioteca havia contribuït a salvar; és el cas, per exemple, de documentació de Narcís Oller, de Manuel Montoliu o Josep Maria López-Picó.

7. Arxiu de la Biblioteca de Catalunya (ABC), 1445/4, fotografies sobre el salvament bibliogràfic separades per a una exposició en homenatge a Jordi Rubió, i, les conservades la Unitat Gràfica de la B.C. Sobre aquest fet, v. Albert Balcells i Enric Pujol, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. I, Barcelona: IEC, 2002, p. 303-304.

8. Algunes d'aquestes visites són explicades per Rubió al seu fill en les cartes que li adreça; v. Jordi Rubió i Balaguer, Manuel Rubió i Lois. *Cartes de la guerra: maig 1938-gener 1939*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, *passim*.

9. Curiosament, no es conserven cartes de Rubió d'aquest període ni en la correspondència de Pere Bohigas ni en la d'Agustí Duran i Sampere, persones estretament lligades al salvament del patrimoni, en les quals s'hauria pogut trobar potser d'altres informacions complementàries.

que dificultà la gestió del retorn. Destituït de tots els seus càrrecs, no se li permeté mai tornar a les institucions o a la Universitat,¹⁰ tot i així continuà essent una figura molt activa en el món de la investigació i de la cultura, i un punt de referència per a la intel·lectualitat catalana de l'època.

LES «NOTES» DE JORDI RUBIÓ. CRITERIS D'EDICIÓ

Els documents de l'arxiu administratiu de la Biblioteca de Catalunya fins al 1939 estan farcits de petites anotacions del seu director, inscrites en bocins de paper, al marge d'un ofici institucional, de cartes, de sobres... Es tracta de notes molt sovint datades, amb el mes gairebé sempre en xifres romanes, escrites amb la lletra una mica punxeguda tan característica d'en Rubió. Aquestes notes es troben també en els dossiers que conserven la documentació relativa al salvament del patrimoni bibliogràfic.¹¹ Són notes de treball, però sovint hi ha indicacions que difícilment trobaríem expressades clarament en un document oficial (com la menció dels ocupants de la casa del Dr. Soler i Cabot que agafaven els llibres amb bona enquadernació perquè «cremaven més bé») i que, per això mateix, permeten copsar més fàcilment el dia a dia d'una tasca que fou, manta vegada, molt difícil; és per això que ha semblat interessant editar-les. Cal tenir en compte, però, que les biblioteques així representades no són més que una part de les que varen ser salvades, ja que Rubió no deixa notes a tots els expedients; ara bé, sí que són, en molts casos, particularment representatives.¹²

El que fa a l'edició d'aquestes notes, s'ha optat per una ordenació cronològica, ja que ha semblat que era la que millor podia posar de manifest l'activitat frenètica desenvolupada durant els primers mesos de la guerra civil per tal d'assegurar el salvament del patrimoni. Moltes de les notes van precedides per el nom de la persona o la biblioteca a la que fan referència, seguida molt sovint de l'adreça o en algunes ocasions del telèfon; aquestes mencions s'han extret del cos de l'edició i es donen com a epígraf. En el cas que, per criteris d'ordenació, el nom i el cognom estiguessin indicats en ordre invers (p. e. Puig, Ignasi), s'ha restituït l'ordre normal de lectura. Les abreviatures s'han desenvolupat, i el document o la carpeta d'on ha estat extret el text s'indica en nota. A continuació de cadascun dels paràgrafs s'ha intentat explicar breument el context.

10. Una carta de Rubió a Lluís Pericot, aleshores degà de la Facultat de Filosofia i Lletres, revela que, de fet, en els anys 50 se li oferí una plaça com a professor de literatures romàniques a la Universitat de Barcelona, que Rubió declinà per honestetat intel·lectual (Jordi Rubió. Carta a Lluís Pericot; Fons Lluís Pericot, Correspondència-Rubió).

11. La documentació relativa al salvament bibliogràfic es conserva essencialment a les capses 124, 126 i 127 (les carpetes que es conservaven a la capsa 125 foren redistribuïdes entre les capses 124 i 126 en una recent reordenació, duta a terme l'estiu del 2006, en el marc de la descripció que s'està duent a terme de l'arxiu administratiu), i a la carpeta 1440/2. Els documents varen ser consultats amb anterioritat a la ordenació actual. Cal remarcar, però, que els expedients relatius al salvament inclouen també en ocasions documents que, lògicament, haurien de trobar-se en les carpetes relatives a la devolució dels llibres i biblioteques, gestionada, en un primer moment, per Pere Bohigas com a encarregat en funcions de la Biblioteca de Catalunya, i per Felip Mateu i Llopis a partir del seu nomenament com a director (A. Gudayol, «La devolució del patrimoni bibliogràfic i documental ingressat a la Biblioteca de Catalunya durant la guerra civil», en preparació).

12. De moltes de les biblioteques o parts de biblioteques ingressades durant la guerra civil, en bona part molt petites (un o dos paquets de llibres) només en tenim constància pels llistats efectuats en el moment de la devolució. Un creuament dels diferents expedients d'ingressos i els expedients i llistats de devolucions permet calcular que es va intervenir en vora 300 biblioteques (A. Gudayol, «La Biblioteca de Catalunya i el salvament del patrimoni bibliogràfic català durant la guerra civil», en preparació).

Juliol 1936

§ 1.

«Gudiol lliura el 29-VII un ms. de medecina de cavalls tret de la pila de coses caigudes a la plaça de St. Jaume»¹³

Durant els dies que segueixen la sublevació, molts documents salvats per voluntaris foren duts al Palau de la Generalitat. El tractat de manescalia de Manuel Díez ingressat durant la guerra civil (BC ms. 1661) provenia molt probablement d'un d'aquests salvaments.

§ 2. [Marquès de Barberà, Pça Santa Anna]

«El 30-VII reparo els mss. i els documents lul·lians»¹⁴

El conseller de cultura donà ordre el 28 de juliol que la riquíssima biblioteca i arxiu del Marquès de Barberà, amb un nombre important de manuscrits, fos lliurada a la Biblioteca de Catalunya. El 31 de juliol el conseller feia un ofici de rebuda en què es detallaven alguns dels documents més importants de la col·lecció, que havien estat confiscats pel Comitè del Sindicat de Dibuixants professionals de la UGT: la còpia del s. XIV del testament de Ramon Llull i altres documents de l'escola lul·liana de Mallorca, el que es coneix com a Cançoner del marquès de Barberà (actualment a la biblioteca de Montserrat), un Horaci del s. XII (que entrà posteriorment a la BC formant part del llegat Perdigó), unes epístoles de Sèneca i una traducció d'Aristòtil del s. XV, i altres. La col·lecció fou retornada íntegrament després de la guerra.

§ 3. [Sant Sever]

«A l'Arxiu Històric»¹⁵

Sant Sever se salvà de la crema i destrucció d'edificis religiosos probablement per la seva proximitat amb el Palau de la Generalitat. En un moment donat, els llogaters d'una casa que depenia de Sant Sever s'adreçaren a Rubió per tal que els facilités l'entrada a la casa, que havia estat confiscada, per recollir alguns afers personals; Rubió els la va facilitar. Una nota al marge d'un ofici indica «El 9-IX en Pont m'hi autoritza».¹⁶

§ 4. [Puig i Cadafalch. Provença 231]

«El 31-VIII avisen de Conselleria que perilla la Biblioteca. Hi anem. Res. La família diu que no corre perill.

13. ABC 1440/2, dos. 4, nota. L'historiador de l'art Josep Gudiol i Ricart (1904-1985) col·laborà amb la Secció de Museus.

14. ABC 1440/2, dos. 6, ofici.

15. ABC 126/29 nota a un llistat mecanografiat.

16. ABC 126/29; nota a continuació d'una còpia d'una carta d'Antonio Ponti i Isabel Remís, llogater i rellogada d'una casa a costat de l'església de Sant Sever, confiscada per la Conselleria de Cultura, en què demanen poder entrar en la casa on vivien acompanyats d'algú de confiança de la Conselleria a fi de retirar-ne la seva roba i efectes personals.

El 4-XI altra alarma. Hi va l'Albert. Tampoc no volen que traguem els llibres. En parlo per telèfon amb en Cunill, i em diu que no hi ha perill, perquè té la casa incautada pel Comitè d'un sindicat de construcció»¹⁷

Agost 1936

§ 5. [Biblioteca d'Higini Anglès i Manuel Trens i Carreras. Claris 7, 3r 1^a]

«El 2-VIII-36 les claus són lliurades a la Generalitat, després de registrat 2 vegades el pis. El 3-VIII em lliura Zanuy les claus i faig posar (Albert i Bagué) el rètol d'incautació Les claus les dono a Gerhard»¹⁸

Higini Anglès (1888-1969), conservador del departament de Música de la Biblioteca, hagué d'amagar-se per la seva condició d'eclesiàstic. En la seva absència, se'n feu càrrec el músic Robert Gerhard (1895-1970), que treballà a la Secció de música de la BC entre 1931 i 1939, en què s'exilià.

§ 6. [Caputxins de Sarrià]

«El 3-VIII i acaba de dur a l'Hospital vell. Vid. Seminari, per la carta a Renau»¹⁹

El convent dels caputxins de Sarrià fou incendiat en els primers dies de la guerra, com les esglésies de Santa Maria del Mar i del Pi; la biblioteca va poder ser salvada en part gràcies als veïns. Entre les persones que participaren en la salvació hi havia Maurici Serrahima, que ho relata en les seves memòries. S'ocuparen de l'ordenació i descripció dels llibres Maria Serrallach, i Maria Condeminas i la srta. Romans. El volum estimat era, tot i la crema, d'uns 40.000 volums. El Dr. Bohigas feu llistats dels manuscrits i dels impresos antics.

§ 7. [Biblioteca Balmes]

«Incautada. El 4-VIII segello les portes interiors i m'és lliurada la clau mestra. Després retiro el que trobo manuscrit en el despatx del Director.

El 3-IX En Gudiol m'anuncia que l'endemà desmuntarà la capella i treurà les coses artístiques» «(hi ha d'haver més documents sobre les pretensions dels que volien anar-hi a llegir. Vid. Dossier Biblioteca Francesc Layret)»²⁰

La Biblioteca Balmes, com la biblioteca de l'Ateneu, foren confiscades per la Generalitat; per protegir-les, es decretà que esdevindrien biblioteques públiques, tot i que amb una orientació diferent a la de les biblioteques populars. La Biblioteca Balmes rebé el nom de Francesc Layret.

17. ABC 126/9. Ricard Albert i Llaúró, funcionari de la conselleria de cultura, col·laborà activament amb Rubió en el salvament de llibres. Sobre la sortida de Puig i Cadafalch, v. *ib.*, «Records d'un home perseguit», *Serra d'or* 502 (oct. 2001), p. 32-35.

18. ABC 1440/2, dos. 9, carpeta; més documentació a la carpeta 124/9. Els col·laboradors són Ricard Albert i el medievalista Enric Bagué (1900-1987) professor de l'Institut Escola.

19. ABC 1440/2, dos. 5, carpeta. Josep Renau (1907-1982) era el 1936 director general de Belles Arts; la carta, de 19 de febrer de 1938 parla de la situació de la biblioteca del seminari, de la dels caputxins de Sarrià, i demana notícies de les biblioteques d'Igualada i Sabadell.

20. ABC 124/14 carpeta 1 i carpeta 2; v.t. ABC 497.

§ 8. [Josep Bertran i Musitu]

«Albert-Givanel hi van el 6-VIII. S'hi ha de tornar a recollir-ho.

Hi tornen el 9. El 10 parlen amb Andreu Nin del Comitè. Per ell, no hi ha inconvenient. Ho consultarà al Comitè. Donarà resposta.

El 11 Bagué parla amb En Nin. Li ha dit que han resolt tancar-ho i no deixar treure res per ara. El 1-X-36 comencen a portar-la a l'Hospital, després de negociacions i fent una tria de comú acord. S'acaba el 5 (3 camionades)»²¹

Segons un recent estudi, l'enginyer Josep Bertran i Musitu fou un dels organitzadors del servei d'espionatge nacional a Catalunya.²² La seva biblioteca personal, conservada en el seu domicili de Ronda de Sant Pere, fou confiscada; alguns dels llibres conservats en el domicili que la família tenia al carrer Juli Verne del Putxet foren lliurats a la biblioteca pel POUM el 8 d'octubre, però gran part de la biblioteca restà en el mateix lloc.

§ 9. [Badalona, Conreria]

«Biblioteca de la Conreria. La té l'alcalde. El 6-VIII hi va Bagué.

El 9 hi van Bagué i Albert. Res a fer encara.

Sr. Martí Cabot molt servicial.

Uns 7000 vols. Molt religió. Obres estrangeres»²³

La biblioteca del Seminari menor de la Conreria fou traslladada a la biblioteca municipal de Badalona. Hi havia volums de gran valor, però alguns d'ells es trobaven en un estat de conservació pèssim. Per aquesta raó Rubió hi envià una bibliotecària, Maria Serrallach, perquè en fes una tria i llistat dels documents que havien de ser restaurats, i posteriorment els feu anar a recollir. Els volums foren retornats després de la guerra al seminari ja restaurants.

§ 10. [Convent de Carmelites (tereses). Canuda 14]

«Comencem a entrar el 14-VIII-36»²⁴

«El 18-VIII signo rebut de 4 caixes de núvia, diversos quadres i un frontal brodat, els quals deposite a l'Hospital»²⁵

El convent de Carmelites del Carrer Canuda fou ocupat pel Partit Sindicalista; els llibres i papers que s'hi conservaven, així com altres objectes, foren lliurats al Servei de biblioteques per diversos membres del partit.

21. ABC 1440/2, dos. 11, nota a la carpeta. Joan Givanel (1868-1946) col·laborà abans i després de la guerra amb la Biblioteca, on s'ocupà essencialment de la col·lecció cervantina. Andreu Nin (1892-1937) dirigia el comitè revolucionari de Les Corts.

22. V. F. Ribas, «Josep Bertran i Musitu, de Fundador de la Lliga a cap de Serveis d'Intel·ligència» *Revisita de Catalunya* 214 (2006), p. 73-88.

23. ABC 127/4, nota.

24. ABC 126/39, nota a la carpeta.

25. ABC 1440/2, dos. 8, nota mecanografiada.

§ 11. [Arxiu Santa Maria del Mar]

«El 8-VIII se l'endu l'Arxiu Municipal»²⁶

§ 12. [Arxiu del Pi]

«El 8-VIII se l'endu l'Arxiu Municipal»²⁷

§ 13. [Conferències de Sant Vicenç de Paul]

«El 8-VIII-36 se l'endu l'Arxiu Municipal»²⁸

La part que es va poder salvar de la crema de les esglésies de Santa Maria del Mar i de Santa Maria del Pi, així com documentació trobada en els locals de les Conferències de sant Vicenç de Patül, fou recollida en un primer moment per la Biblioteca, que lliurà poc després la documentació, juntament amb un inventari sumari, a la Secció d'Arxius.

§ 14. [Santa Clara]

«El dia 10 hi vaig a la tarda. M'enduc alguna cosa de relativa importància, i exploro la casa. Biblioteca al cor, de música al id., i religiosa en una sala mirant a la plaça del Rei. El dia 11 Alòs va a recollir-ho i ho du tot a l'Hospital. S'acaba el trasllat el dia 3-VIII-36»²⁹

§ 15. [Escolapis]

«Hi va el 11. Diuen que els seus Tècnics ja han triat per a ells el que els era útil, que sols queden els llibres religiosos que s'han de cremar. Res no volen donar»³⁰

§ 16. [Ignasi Puig]

«Bohigas hi va el 11 i 12-VIII. No hi pot entrar. Té la clau un president de sindicat que hi va poc. Sembla que en Duran ha triat uns llibres però encara queden a la casa»³¹

§ 17. [Torres Amat]

«Cap el 12 o 13 agost 36 un regidor de Sallent (Andorrà de nom) i el Diputat Sallés me'n parlen i decidim posar-hi el paper d'incautació per la Generalitat. El 25-VIII escric a la bibliotecària preguntant-ne notícies. Vid. cartes a Sallent de 1938»³²

La biblioteca de la família Torres Amat era conservada pels seus descendents, que en moment de la guerra estaven efectuant un trasllat des d'una masia familiar on era conservada a la

26. ABC 1440/2, dos. 10, nota a la carpeta.

27. ABC 1440/2, dos. 3, nota a la carpeta.

28. ABC 124/37, carpeta.

29. ABC 126/30, nota.

30. ABC 124/45, nota al marge d'un ofici.

31. ABC 126/8, nota a la carpeta.

32. ABC 126/25 bis; altra documentació a la carpeta 1440/2.

casa Sallentina. Rubió anà a recollir la biblioteca i els papers del que estava conservat a Sallent, sota la tutela de l'alcalde, però el que hi havia a la masia fou cremat en la retirada de les tropes republicanes.³³

§ 18. [Marquès de Barberà. Pça Santa Anna]

«Entrats el 14-VIII-36. vd. un autògraf Alonso Rodríguez»³⁴

Un ofici al Sindicat de Dibuxants insta al sindicat a lliurar a la Biblioteca un seguit de quadres per tal que decoressin les sales del nou local de la Biblioteca de Catalunya a l'Hospital de la Santa Creu.

§ 19. [Cosme de Churruca. Pedralbes, villa Mercedes]

«Duran, escultor, porta un llibre el 14-VIII-36. Hi va també l'equip de Pedralbes. Res. Després, dient que són de can Churruca, porten de l'Escola uns centenars de volums que no tenen res de particular i dubto que vinguin d'allà. Deuen ser barrejats. Després en Teixidor, presentat pel capellà Prats, rescata de les Joventuts llibertàries de la Torrassa uns centenars de llibres molt usats a canvi de literatura anarquista. L'últim viatge el fa el 18-IX-36»³⁵

§ 20. [Seu d'Urgell]

«Entrat el 14-VIII-36 a l'Hospital. El Beatus queda a la caixa de la Generalitat»³⁶

Els manuscrits de la Seu ingressaren al carrer Hospital al principi de la guerra; quedà a l'edifici del palau episcopal la biblioteca impresa, que fou retirada pel Servei d'arxius el 1938.

§ 21. [Dr. Batlle. Claris 111]

«(demanat per Bosch del Centre Excursionista)
19-VIII hi va en Poch.
El 20-VIII ve En Bosch a dir que no hi ha res a fer»³⁷

§ 22. [Raul Roviralta]

«El 19-VIII-36 rebo autorització de retirar els llibres de la Biblioteca, incautada per la Generalitat.»³⁸

33. Sobre la història del Fons Torres Amat, particularment durant la guerra civil, v. A. Gudayol «El fons Torres Amat a la Biblioteca de Catalunya: històries d'una adquisició», Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007.

34. ABC 1440/2, dos. 6, ofici.

35. ABC 124/40, nota a la carpeta. Es tracta probablement de l'escriptor Joan Teixidor i Comes (1913-1982).

36. ABC 127/31, nota a la carpeta.

37. ABC 124/18, nota al marge d'un ofici. Es tracta probablement d'Antoni Batlle (1888-1955). Joaquim Poch treballa a la Biblioteca fins a la seva jubilació el 1958.

38. ABC 126/20, nota a la carpeta. Es tracta probablement del jesuïta.

§ 23. [Catedral de Barcelona]

«El 20-VIII hi vaig d'exploració. Faig treure primer els llibres del cor»³⁹

La Catedral de Barcelona fou dels primers monuments en ser protegits, per intentar evitar mals irreparables. En quedar protegit l'edifici pogué salvar-se igualment la Biblioteca, distribuïda en diferents estances, que fou traslladada al carrer Hospital en diversos viatges.

§ 24. [Vic. Seminari]

«Alós i Bagué hi van [a Vic] el 23-VIII-36. Parlen amb les autoritats. El 24 el conseller escriu a l'alcalde agraïnt el su treball en la salvació dels llibres de les biblioteques incautades. El 28 parlo també d'això amb la bibliotecària. Li recomano que vagi a les autoritats i digui que estic molt content de la resolució d'aplegar tots els llibres al Seminari. Que no destrueixin res, Ja hi aniran tècnics»⁴⁰

El salvament bibliogràfic de Vic fou causa d'un bon nombre d'ensurts. Els llibres de la riquíssima biblioteca episcopal foren transportats al seminari; calgué aleshores fer obres per tal de protegir-los i, sobretot, fer fer prestatges. Ara bé, els fusters que se n'encarregaven alternaven aquesta feina amb la que feien per les Seccions d'Arxiu i Monuments, i es queixaven sovint de la lentitud en el pagament, cosa que va conduir a que els treballs necessaris per a la salvaguarda de la documentació s'allarguessin més del compte; la correspondència amb Pere i Ramon Carol, del Museu de Vic, que supervisaven la feina, és nombrosíssima. A mitjans de 1938 Rubió hagué d'intervenir també davant de les pretensions de l'Ajuntament de treure'n llibres; va haver de fer valer que en virtut del Decret de 5 de gener la biblioteca pertanyia a la Generalitat, i per tant no se'n podia extreure cap document.

§ 25. [Carles Cardó]

«El 25-VIII avisa la germana que l'han ocupat les Milícies. Per indicació de la secretària del Conseller vénen a dir-m'ho. Envio l'Alós, que viu a prop, a esbrinar qui ho té i com està»⁴¹

La casa del Dr. Cardó fou ocupada per la FAI; quan es va anar a examinar el 21 de setembre s'ho havien endut tot.

§ 26. [Marqués de Camps]

«El 25-VIII hi va Teixidor al matí i jo a la tarda. El 26 ens ho endurem. De primer lliguem tot el que es pot»⁴²

§ 27. [Luisa de Casanova. Casp 60]

«1-X-36. Albert-Serra (Hospital)»⁴³

39. ABC 124/35 nota a la carpeta.

40. ABC 1440/2, dos. 21 carpeta.

41. ABC 1440/2, dos. 16, nota.

42. ABC 124/28, nota a la carpeta.

43. ABC 124/33, nota al marge d'un sobre.

§ 28. [Marquès de Castellidosrius. Córsega 325]

«Hi van Albert-Serra Baldó i ho porten a la Biblioteca la setmana del 20 al 26-VIII-36 En 1937, estiu, En Mira ens en envia uns quants de dret, bastants són d'en Valls Taverner. Se'n queden molts encara»⁴⁴

§ 29. [Marquès d'Alós. C/ Vidal i Quadras]

«El 31-VIII-36 hi comença l'Albert. Molt corcat. L'Alòs dirigeix després la tria. El 4-IX la 1ª camionada (Hospital). Les claus les té el sr. Store. El 15-IX la última camionada»⁴⁵

Ramon d'Alòs i Dou (1885-1939), membre de l'IEC participà activament en el salvament com a bibliotecari que era de a Biblioteca; com a tal, ben evidentment, intervingué en el salvament de la seva biblioteca familiar.

§ 30. [Puig i Cadafalch. Provença 231]

«El 31-VIII l'Albert va amb un camió a recollir els llibres, però la família diu que els sembla que no hi ha necessitat»⁴⁶

§ 31. [Figueres]

«Notes enviades per la directora de la Biblioteca popular»⁴⁷

La directora de la biblioteca popular de Figueres va realitzar inventaris sumaris de les biblioteques confiscades pels diferents comitès figuerencs: Comitè Escola Nova Unificada (Imprenta i llibreria la Veu de l'Empordà), Comitè Antifeixista de Figueres (Sant Miquel de Fluvià, Casa Romaguera, Alfons Cusí); es feu especial atenció a la important biblioteca de l'Escola del treball.

Setembre 1936

§ 32. [Molló]

«Sindicat Agrícola Ramader de Molló. Tot a l'Escola»⁴⁸

L'Alcalde de Molló feu arribar a Jordi Rubió un conjunt de documents que considerà que podien ser d'utilitat per a les institucions culturals del país. Rubió els feu lliurar a l'Escola de Bibliotecàries, que serví en un primer moment de dipòsit documental.

44. ABC 124/34 nota a la carpeta. Sobre Ricard Albert vegeu la nota 17; també col·laborà activament amb Rubió en el salvament de llibres Alfons Serra Baldó (1909-), professor de literatura a la Universitat de Barcelona.

45. ABC 124/8, nota.

46. ABC 126/1, dos. 11.

47. [ABC 127/13]?, nota a continuació d'un llistat mecanografiat.

48. ABC 127/18, nota al marge d'un ofici.

§ 33. [Comte de Vilardaga. Corts 621]

[1936.09.01] «Avisen el 1-IX-36.

2-IX hi va Teixidor.

El 3 em diu Duran que ja ho té a l'Arxiu. És poc important.

El 4-IX el sr. Mirambell em porta 6 llibrets petits alemanys que hi havia quedat»⁴⁹

§ 34. [Civis, rectoria]

«Caixes de docs. històrics.

Ordre a l'alcalde perquè ho posi a disposició de la Generalitat.

El conseller fa ofici a l'Alcalde de Civis el dia 1 o 2»⁵⁰

Lluís Busquets, membre de l'associació badalonina «Palestra», localitzà a la rectoria de Civis, poble depenent de l'Urgell però ubicat a la vall d'Andorra, un conjunt de documents de valor històric. Rubió encarregà als srs. Busquets i Rosés, membres de «Palestra», a què els anessin a recollir. Els documents foren lliurats a la biblioteca el setembre del 1936.

§ 35. [Ignasi de Janer. Carme 106]

«Biblioteca amb collecció de Kempis. Telefono el fill, des de l'Ajuntament (nº 234), el 1-IX. Diu que el CENU té el local. En parlo amb en Teixidor.

EL 7-IX-36 comencen a portar-ho a l'Hospital. Farà unes 2 camionades»⁵¹

El Consell d'Escola Nova Unificada ocupà el local de la casa dels Janer; el 10 de setembre es va acabar de rebre a la biblioteca. Un cop acabada la guerra, la collecció d'Imitatio Christi de la família ingressà definitivament a la Biblioteca.

§ 36. [Seminari de Barcelona]

«El 10-IX comencem a treure llibrers de la Biblioteca i dur-los a l'Hospital.

El 3-X, després d'uns 10 o 12 dies d'interrupció, s'hi torna.

Nova interrupció. Hi tornem el 2-XI fins a acabar la Biblioteca pròpiament dita

El 1-XII-36 hi tornem a recollir uns fons de llibres de jesuïtes que quedava i els llibres del Museu d'Història Natural. Ja ho teníem ensacat, quan ens prohibeixen de treure-ho el Comitè de les Juventuts libertàries.

El 5-XII hi tornem, després que En Bohigas ho ha resolt, i el 7 treiem l'última carretada»⁵²

Frederic Marés dóna, en les seves memòries, un relat molt vívid de l'ocupació del seminari pel Comitè de Joventuts Llibertàries i dels esforços que es feren per tal de poder salvar la biblioteca i el contingut del Museu d'Història Natural dirigit per J. R. Bataller. Un cop arribat el material a la Biblioteca es dreçaren diversos inventaris segons el tipus de material: material d'arxiu, manuscrits, documentació gràfica, impresos antics. La documentació fou retornada després de la guerra en diversos lliuraments.

49. ABC 126/52, nota.

50. ABC 127/11, nota.

51. ABC 1440/2, dos. 17, nota.

52. ABC 1440/2, dos. 14, nota.

§ 37. [Maria Antich Noguera. Trafalgar 17, 4 1ª]

«El 17-IX ho segellem com incautat pel Servei de Biblioteques fins que es pugui anar a recollir. Són llibres que hi ha en una habitació de la biblioteca d'un capellà»⁵³

§ 38. [Carles Cardó]

«El 21-IX-36 hi va l'Albert. Es veu que és Cardó i no Carulla i tot s'ho ha endut la FAI»⁵⁴

Octubre 1936

§ 39. [Joan Estelrich. Passeig de Gràcia 114]

«El 5-X-36 ve la sra. Estelrich. Té por que el Sindicat amb el qual tractà i al qual donà uns llibres s'enfadi si nosaltres en treiem cap. Està esveradíssima. S'enfada i diu que en parlarà amb el conseller. En Font em telefona i diu que ho deixem córrer per ara, fins que ella marxi»⁵⁵

§ 40. [Biblioteca Balmes]

«El 7-X-36 portem a l'Arxiu un camió de documents (Santa Anna, Tereses, M. de Camps, Cívis, Santa Coloma Farners)»⁵⁶

§ 41. [Convent de l'Ajuda (caputxins). Sant Pere més baix, 18]

«El 7-X-36 hi va en Poch i diu que no hi ha res d'aprofitable. Tot ha estat destruït i mullat»⁵⁷

§ 42. [Sant Felip Neri]

«El 8-X-36 comencem a treure coses.

El 12-X l'Alòs mira la Bib^a general i decidim deixar-la tancada per ara. Hem tret els llibres de les celdes perquè s'hi havia de ficar nens de Madrid»⁵⁸

§ 43. [Soler i Rovirosa]

«El 10-X-36 es treuen els llibres. Pis incautat»⁵⁹

§ 44. [Abadal de Vinyals]

«El 19-X hi va l'Albert. El pis el té un sindicat. No hi ha deixat res»⁶⁰

53. ABC 124/11, nota.

54. ABC 1440/2, dos. 16. A continuació d'una nota manuscrita que diu: «Caldria recollir la biblioteca del Dr. Carulla, carrer d'Escumabou (la darrera casa a la dreta), Guinardó».

55. ABC 124/47, carpeta.

56. ABC 124/14, nota.

57. ABC 124/4, nota a la carpeta.

58. ABC 126/28, nota a la carpeta.

59. ABC 126/37.

60. ABC 124/1, nota a la carpeta.

§ 45. [Klein. Escudellers blancs 3 bis]

«S'hi va a recollir uns llibres, portats a l'Hospital el 19-X-36»⁶¹

§ 46. [Agrupació cultural Schola. Bruc 160, 2n 1^a]

«Ordre d'incautació del conseller del 22-X 1936. Hi vaig el 23»⁶²

El pis havia estat confiscat per les Joventuts socialistes de Sarrià. Una carta de Rubió informa el responsable que el conseller de Cultura havia ordenat la confiscació de la biblioteca, rica en col·leccions de revistes d'autors grecs i llatins. Una nota de Rubió al damunt la còpia de la carta referida al cap del Comitè fa: «Molt trempat i útil. Telef. 75872».

§ 47. [Martí Garcés. Batea 64]

«S'hi va el 23-X-36»⁶³

§ 48. [Joaquim M. Nadal. Claris 25]

[1936.10.24] «S'hi va el 24-X-36. De Museus, que hi anaren abans, es veu que han tret la majoria dels llibres d'art»⁶⁴

§ 49. [Faust Dalmases. Mendizábal 13]

«M'ho avisa En Duran Sanpere. Costa molt d'obtenir entrada al pis, incautat, on hi viuen forasters

Per fi es retiren els llibres el 26-X-36. Sols donen uns pocs llibres.
Albert-Serra»

«El 26-X ho anem a cercar, després d'haver tractat llargament Albert amb el Comitè que ho té incautat i d'haver quedat que avui es recollirien els llibres.
S'hi telefona, i contesten que ho han de tornar a tractar en Comitè»⁶⁵

§ 50. [Manuel Bassa Armengol. Av. Gaudí, 56]

«Em vénen a demanar que hi posi el segell. Ja hi ha el de la Conselleria de Cultura i el de Monuments»⁶⁶

§ 51. [Biblioteca Jaume Bofill i Mates]

«A petició de la vídua»⁶⁷

61. ABC 124/55, nota.

62. ABC 124/2, nota a la carpeta.

63. ABC 124/63, nota.

64. ABC 126/1, nota.

65. ABC 124/41, nota 1 i nota 2.

66. ABC 124/16, nota al marge d'un ofici.

67. ABC 1440/2, dos. 13, nota mecanografiada en què es prega que les autoritats i Milícies respectin els llibres i documents de Jaume Bofill i Matas. Altra documentació a la carpeta 124/21.

La casa de Jaume Bofill i Mates fou, com tantes altres, ocupada per un comitè revolucionari. La nota es troba a continuació d'un ofici de 29 d'octubre de 1936 en què s'indica la decisió del servei de biblioteques de la Generalitat de protegir la biblioteca i papers de l'escriptor, conservats en dues habitacions. A principis dels anys 80 el fons personal de Jaume Bofill i Matas ingressà definitivament a la Biblioteca de Catalunya.

§ 52. [Biblioteca Duran i Bas]

«29-X-36. Ho entrego al Dr. Guitert»⁶⁸

La nota es troba al marge d'una còpia del cartell mecanografiat que es degué penjar a l'entrada de la biblioteca, i que diu: «Biblioteca intervinguda pel Servei de biblioteques de la Generalitat com útil al patrimoni del poble, i a disposició de ser requisada per a la Biblioteca de Catalunya».

§ 53. [Riudeperes]

«Primer va venir amb En Gudiol un jove que es diu G. Valenzuela, i semblà que calia fer-ho. Després, el mateix Gudiol parla amb el Comitè del poble, i els diu d'encaixar i guardar la Biblioteca. Llavors decidim no fer l'ofici»⁶⁹

L'Alcalde de Riudeperes proposà a la Secció de biblioteques de lliurar-li els volums de l'antic convent de Sant Tomàs, però a canvi que se'ls facilitessin llibres per obrir una biblioteca popular. Una nota de Rubió a l'ofici de l'alcalde indica que «no s'hi pogué anar».

Novembre 1936

§ 54. [Bell-lloch, comte de Cornellà]

«El 17-XI-36 se'n treu la 1ª camionada. Acabem el 21 al matí! (sols hi hem anat de matins) Sembla bo»⁷⁰

§ 55. [Sitges]

«Rectoria d'Olivella (prop de Sitges). El 20-XI demano informació a la Biblioteca de Sitges»⁷¹

§ 56. [Civís]

«El 21-XI-36 tornen a dir que encara hi ha docs., segons ha dit l'alcalde, i els adreço a En Duran Sanpere. Li en faig rebut el 12-IX del que lliuraren d'arxius i jo vaig passar a l'Arxiu»⁷²

68. ABC 1440/2, dos. 13. Altra documentació a la carpeta 124/42. Es tracta del metge i historiador tarraconí Joaquim Guitert i Fontserè (1875-1947).

69. ABC 127/25.

70. ABC 124/23.

71. ABC 127/32, nota.

72. ABC 127/11, nota al dossier.

§ 57. [Plandiura]

«26-XI-36. Al matí m'avisen de la secretaria del Conseller, i també de Monuments, que vagi a recollir els llibres de can Plandiura, la casa del qual és destinada a refugiats.

A la tarda hi van Serra, Albert i Teixidó. El PSUC, que és a la casa, diu que no poden donar els llibres si no adquirim el compromís de prendre la bibliotecària al nostre servei.

Ve moments després la sra. Solà i em diu igual.

Li contesto que renuncio als llibres i que la Gen.^{at} quan ha recollit bib^{es} mai no ha incorporat el personal al seu servei. Si ella vol que l'aconsellem, vol seguir la sort dels llibres, que la segueixi; jo, sota aquesta imposició, no els vull.

Ho comunico a la secretaria del conseller. Sembla que la idea sortí d'un parent d'en Plandiura»⁷³

Desembre 1936

§ 58. [Ferran de Sagarra (Sarrià)]

«S'hi va el 7-XII-36»⁷⁴

§ 59. [Plandiura]

«Plandiura. El 8-XII faig tria del més important per a nosaltres. El demés anirà a La Garriga»⁷⁵

§ 60. [Valmanya, Casa Macià]

«16-17-XII-36 hi va Albert amb camió a recollir els papers del President Macià, els quals són dipositats a l'Hospital»⁷⁶

L'expedient de la biblioteca de Francesc Macià està format per un llistat mecanografiat dels contenidors de llibres i documents que se n'extraguieren, datat de 23 de desembre de 1936; al damunt una nota de Rubió diu «Un exemplar firmat fou donat a la vda. del Sr. Macià i un altre a l'alcalde d'Alcarràç».

§ 61. [Marqués de Casa Brusi, Balmes 315]

«Incautador Gil CNT. Em donen la clau al Patrimoni artístic. El 18-19-XII-36 treiem la collecció en fil del Brusi, altres llibres i alguns mobles. Aprofitarem la casa per a Bib. Pop.?»⁷⁷

73. ABC 126/6, nota

74. ABC 126/23. A continuació d'una nota manuscrita que diu: «Casa Ferran de Sagarra (Sarrià). Dilluns és ocupat per refugiats de Madrid. Hi ha llibres del XVIII. Insisteix que s'hi vagi».

75. ABC 126/6, nota. Altra documentació a la carpeta 127/13.

76. ABC 1440/2, dos. 20, carpeta. Més documentació a la carpeta 124/59bis.

77. ABC 124/27.

Any 1936, s.d.

§ 62. [E. Juncadella. Diputació/Consell de Cent, davant de Fabra i Coats]

«S'hi va el 8. Dos camionades Bons llibres. L'endemà ens endurem les llibreries i una taula vella»⁷⁸

§ 63. [Ignasi de Ros. Santa Anna 25]

«Avís rebut de la patrulla de control, Telef. 772600»⁷⁹

Ignasi de Ros i de Puig (1876-1947), regidor de Barcelona durant la dictadura de Primo de Rivera i partidari dels militars sublevats, es refugià durant la guerra civil a la masia familiar de ca l'Armera, a Sant Andreu. A la seva casa es conservaren documents de Ramon Franco i Bahamon-de relacionats amb el seu viatge amb l'avió Non Plus Ultra, que es conserven actualment a la BC.

§ 64. [Miquel Vidal Guardiola. Diagonal 508]

«Diagonal 508. El 8 Teixidor, Serra i Albert van a recollir-la. Es calculen tres camionades. Ens enduem també les llibreries»⁸⁰

§ 65. [Manresa i altres localitats]

«Tarragona (Cambrils) / Solsona / Vic (sostres cremats) / Geroni Claveras / Lluís Roviralta / Manresa: Geroni Claveras, Lluís Roviralta / Impta al Born. Són els que intervenen en coses del Servei de PAH»⁸¹

Any 1937

§ 66. [Gerard Sensat. Passeig del Dr. Robert, 130]

«60 [vols.] falten el 17-II-37 (sustrets)»⁸²

§ 67. [German Kellner. Mallorca 235]

«En setembre 1937 ho recollim de la biblioteca de la conselleria de Sanitat carrer de Provença cantonada R. de Catalunya»⁸³

§ 68. [Cosme de Churruca. Pedralbes, villa Mercedes]

«El Decret del Tribunal de Responsabilitats declarant que se li ha de retornar tot, sortit al Diari Oficial en octubre de 1937»⁸⁴

78. ABC 124/53, carpeta.

79. ABC 126/19 nota al dossier.

80. ABC 126/49.

81. ABC 127/17, nota en un sobre a Jordi Rubió.

82. ABC 126/33, nota en un llistat mecanografiat.

83. ABC 124/56, carpeta.

84. ABC 124/40, carpeta.

§ 69. [Ramon Delàs. Pàdua 14]

«Dipositats els llibres a la porteria Biblioteca»⁸⁵

§ 70. [Seu d'Urgell]

«Em diu l'Albert que En Duran ja té uns mss., un d'ells del segle x, que va recollir En Cubas a la catedral»⁸⁶

§ 71. [Vic. Seminari]

«Al Seminari hi ha posat refugiats o soldats. La Biblioteca la vaig fer tapiar. Els llibres apilats als baixos els traslladarem al Palau on, d'acord amb en Duran i en Gudiol, destinarem unes sales a Bib^a»⁸⁷

§ 72. [Balaguer, Franciscans]

«Cf. Carta Cervera (18-XII-36)

El 21-XII-37 parlo amb En Duran Sanpere sobre això. Diu que tot està en desordre i que, si em sembla, ho faria traslladar a Poblet. Li pregunto per els manuscrits del P. Caresmar, i diu que no sap que hi siguin. Que d'arxiu sembla que no n'hi ha»⁸⁸

La biblioteca dels franciscans de Balaguer, procedent en part del que havia estat el monestir premostratenc de Bellpuig de les Avellanes, havia quedat ja molt disminuïda després de la desamortització de Mendizabal el 1835. La guerra civil va a fer que s'acabessin de perdre part dels manuscrits conservats.⁸⁹

§ 73. [Cervera]

«Telefona Masvidal que els militars que hi ha a la Universitat volen ara el local de la Biblioteca i donaran tota mena de facilitats per a treure'n els llibres. Alguns se'ls voldrien quedar per a la Biblioteca que volen fer de la caserna.

En parlo després per telèfon amb En Duran.

Resolem mantenir tant com es pugui la permanència dels llibres al seu local. Jo proposo d'aparcar-lo. En Duran, en darrer terme, parla de portar els llibres a la Capella dels Dolors, que té una sacristia gran i molt independent.

El cap de les forces diu que vindrà demà passat i parlarà de l'afer amb nosaltres. Esperarem què diu»⁹⁰

L'enorme edifici de la Universitat de Cervera serví durant la guerra com a biblioteca per a recollir les biblioteques privades de la zona, com ara la dels missioners. Cobejat pels mili-

85. ABC 124/43, nota al marge d'un rebut.

86. ABC 127/31, nota al marge d'una carta de R. Albert.

87. ABC 1440/2, dos. 21, doc. 1.

88. ABC 127/5, nota.

89. En un estudi sobre un dels manuscrits procedents de la biblioteca dels premostratencs, M. S. Gros fa un breu resum del destí de la biblioteca durant la guerra civil.

90. ABC 127/10, nota.

tars, Rubió s'adreçà a Duran i Sanpere que com a oriünd de Cervera coneixia millor el lloc i podia potser trobar una millor solució.

Any 1938

§ 74. [J. Soler Cabot, Mallorca 237bis, 2^a]

«Hi va l'Albert (III-38). No queda res, i els estadants del pis ho confessen»⁹¹

Segons indica una nota a un bocí de paper amb l'adreça, el pis del Dr. Soler Cabot, posseïdor d'una important biblioteca, va ser ocupat per unes famílies de refugiats que «fan servir com a combustible per a cuina i calefacció la biblioteca del metge Soler Cabot: se sap que destrueixen els de millor enquadernació, perquè “cremen més bé”».

§ 75. [Fortià Solà]⁹²

«Aviso a Cardús el 5-II-38 i deixo els nos. a la Sta. Herp, que ho cerquem i que l'avisaré quan surti per En Cardús. C[ontestada] 18, que potser fóra millor que ho vingués a consultar a la Biblioteca»

El Dr. Solà volia consultar unes revistes que li havien estat incautades el 1936, per poder concloure un article que estava redactant sobre el centenari de Núria; Rubió considerà més prudent que es consultessin a la mateixa biblioteca.

§ 76. [Riudabella]

«Amb data 24-III-38 la Junta Central del Tesoro Artístico envia a la Conselleria uns inventaris dels efectes del castell. Són arxivats a la Comissió del Patrimoni HAC»⁹³

Des de l'Hospital de Riudabella vora Poblet, s'informà que hi havia dipositats en l'edifici un conjunt de llibres de valor patrimonial. Rubió demanà a Eduard Toda, aleshores a Poblet, que s'encarregués de fer recollir els volums per tal de posar-los a salvament al monestir. Els tràmits pogueren agilitzar-se gràcies a que una de les alumnes del Dr. Rubió, la srta. Montserrat, era germana del director de l'hospital de Riudabella.

§ 77. [Rafael Patxot]

El 10-III-38 Maspons em parla de la nova situació de la casa Patxot»⁹⁴

Rafael Patxot Jubert (1872-1964), mecenes de la cultura catalana, es refugià a França i a Suïssa durant la guerra civil. Amic de la família Rubió, els ajudà durant la guerra enviant-los paquets de menjar⁹⁵

91. ABC 1440/2, dos. 26, nota a una targeta.

92. ABC 1440/2, dos. 15 o 27, nota al marge d'una carta adreçada pel Dr. Solà a Jordi Rubió. Pilar Herp fou bibliotecària de la Biblioteca des del 1930, i Cardús era, probablement, un dels ordenances.

93. ABC 127/24, nota al marge de la còpia d'un ofici.

94. ABC 126/2 bis.

95. v. Jordi Rubió i Balaguer, Manuel Rubió i Lois. *Cartes de la guerra: maig 1938-gener 1939*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, núm. 5.

§ 78. [Agrupació cultural Schola. Bruc 160, 2n 1ª??]

«Un policia ve amb el desig d'instalar-se al pis. De Cultura s'han interessat també per la mateixa casa.

La sta. Casas contesta de part meva que el pis és ara inhabitable perquè hi ha llibres a totes les habitacions. Com que tot està en ordre, em dol treure-ho sense disposar d'un lloc on instal·lar-ho en igual o semblant forma.

Si no troba altre lloc que m'ho digui, hi aniré amb ell i mirarem en quina forma podem habilitar una cambra per a vivenda»⁹⁶

§ 79. [Marquès de Santa Isabel (Can Grau, La Roca)]

«Vaig amb un camió a La Roca i m'emporto els llibres de Can Grau, per encàrrec de la Comissió del Patrimoni.

Els depositarem a l'Hospital.

L'endemà telefono amb l'alcalde i li prometo enviar-li la llista d'inventari. Parlaven de 8000 volums!»⁹⁷

§ 80. [Seu d'Urgell]

«Em telefona En Duran que en Cubas li ha dit que els llibres del Palau del bisbe corren perill. M'estranya perquè l'Albert va dir-me que tot ho controlava l'Ajuntament. Contesto que a la tarda, que tenim sessió, podem prendre una resolució»⁹⁸

§ 81. [Seu d'Urgell]

«La sta. Español, en un viatge del Bibliobús a mig juny, traslladà els llibres a l'ex-palau del bisbe (Ajuntament)»⁹⁹

§ 82. [Puig i Cadafalch. Provença 231]

«Mobles. Les prestatgeries del despatx gran.

IX-1938. El 20-IX.38 es comencen a instal·lar una sala del local de l'Institut a la convalescència»¹⁰⁰

§ 83. [Tortosa]

«El 3-XI-38 retiro de Tortosa en el Bibliobús els gòtics que quedaven al Seminari, alguns ms. de id. (passat a la Reserva), bona part de la música i els manuscrits de comèdies catalanes de la Biblioteca Moreira, alguns llibres de poc valor però útils per al Servei del Front, que li són traspassats, dels recollits a Sant Lluís, tot el que puc de papers i llibres de la Bi-

96. ABC 124/2, nota.

97. ABC 126/31, nota.

98. ABC 127/31, nota.

99. ABC 127/31. Maria Felipa Español fou una de les bibliotecàries que acompanyaven els bibliobusos del Servei de Biblioteques del Front.

100. ABC 126/1, dos. 11.

blioteca Mestre i Noè, i diversos llibres sense importància salvats de les capsas. Hi he de tornar»¹⁰¹

Rubió anà a Tortosa amb el bibliobús el mes de novembre dues vegades, per fer una visita d'inspecció, ja que Tortosa havia estat particularment danyada; en parla en les seves cartes al seu fill Manuel, que hauria volgut veure aprofitant el viatge. Una carta del 12 de desembre d'un soldat, Albertà Villó, l'informa que part dels llibres que s'hi conservaven havien estat recollits per un camió de guerra i transportats al molí de Picamoixons. Rubió li contesta lamentant que la tria no hagi estat efectuada per professionals.

§ 84. [Castelló d'Empúries, L. Ruiz Contrera]

«El 10-XI-38 entren a l'Hospital, portats pel Bibliobús, els llibres de la Biblioteca Ruiz Contrera, recollida a Castelló per la Sta. Español»¹⁰²

Els viatges dels bibliobusos del Servei de biblioteques del Front, servits entre d'altres per les bibliotecàries Maria Felipa Español, Conxita Balanzó i Aurora Díaz Plaja, serviren, en ocasions, per recuperar biblioteques amenaçades de destrucció, fou el cas de la biblioteca de l'escriptor i traductor Luis Ruiz Contreras (1863-1953), formada en bona part per obres de literatura francesa contemporània, ubicada en l'edifici que havia estat confiscat per la comandància militar de Castelló d'Empúries.

§ 85. [Baró d'Esponellà, Fortuny]

«Ve la vídua a dir que en febrer 1937 per ordre de D. Eroles, a nom de Maria Salazar Ribó (és la vídua) se li emportaren gran part de la biblioteca i documents. Ella creu que potser és als Josepets, on hi ha llibres en una clínica. (No puc saber res dels llibres)»¹⁰³

§ 86. [Tarragona]

«M. Mallol, de Tarragona, em diu que, pocs dies abans de la pèrdua de la ciutat va treure de la Catedral els manuscrits i incunables i rars que hi eren depositats en una capella, i els porta a Bascanó (Girona), que havia notat que s'hi florien»¹⁰⁴

Un llistat de 15 de febrer de 1938 signat pel comissari delegat del Servei del Patrimoni Històric, Artístic i Científic, Pere Batlle, esmenta les biblioteques sota el control del Servei. Entre elles, però, no es fa esment de la biblioteca de la catedral.

101. ABC 1440/2, dos. 28, a continuació una quartilla mecanografiada amb la nota: «Tortosa. Es fan 2 viatges» i a continuació el llistat del que es va prendre a Moreira, Mestre i Noè, Tió i Bayrri.

102. ABC 127/9, nota.

103. ABC 124/46, nota.

104. ABC 127/33, nota.

RESUM

Durant la guerra civil Jordi Rubió, director de la Biblioteca de Catalunya i cap la Secció de Biblioteques de la Comissió del Patrimoni Artístic, Històric i Científic de la Generalitat de Catalunya, dirigí el salvament de les biblioteques privades a Catalunya. L'edició de les notes inscrites per Rubió en alguns dels expedients de les biblioteques salvades permet apropar-nos al dia a dia d'una tasca difícil, donar a conèixer algunes de les biblioteques que es varen poder preservar, i reivindicar la tasca de salvament del patrimoni bibliogràfic duta a terme per Rubió i tots els seus col·laboradors.

MOTS CLAU: Jordi Rubió i Balaguer, patrimoni bibliogràfic català, guerra civil, Comissió del Patrimoni artístic, històric i científic de la Generalitat de Catalunya, biblioteques privades, cultura, llengua, literatura, bibliografia.

ABSTRACT

During the Civil War, Jordi Rubió, the director of the *Biblioteca de Catalunya* and head of the Library Department of the Committee for the Artistic, Historical and Scientific Heritage of the Catalan Parliament (“Generalitat”), was in charge of saving private libraries in the region. The publication of the notes written by Rubió on some of the reports on libraries that were saved sheds light on the day-to-day problems of such a difficult job. They also reveal the identity of some of the libraries that were rescued, and vindicate the preservation of our bibliographical heritage carried out by Rubió and his co-workers.

KEY WORDS: Jordi Rubió i Balaguer, Catalan bibliographical heritage, Civil War, Committee for the Artistic, Historical and Scientific Heritage of the Catalan Parliament, private libraries, culture, language, literature, bibliography.